

Легкий Олег Михайлович
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник
Відділу освіти дітей з порушеннями зору
Інститут спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України
м.Київ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГАЛУЗІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У сучасних стандартах початкової освіти поняття «компетентність» є ключовим фактором освітнього процесу й орієнтована на результат навчання. Компетентність не зводиться лише до знань, умінь і навичок, оскільки містить у собі ще й мотиваційний, когнітивний, поведінковий і соціальний елементи.

Формування компетентностей залежить від способу організації засвоєння знань, оскільки головним є не обсяг знань, а те, наскільки вони дієві, як основа для прийняття ефективних рішень щодо тієї або іншої конкретної ситуації.

Формуванню компетентностей сприяють *особистісно орієнтований, діяльніший та системний* підходи до організації освітнього процесу. *Особистісно орієнтований* підхід вимагає переходу від загальних результатів навчання на суб'єктивні результати конкретного учня, які викладачеві необхідно контролювати. *Системний* підхід передбачає оволодіння учнем не окремими знаннями й уміннями, а їх міжпредметною інтеграцією. *Діяльнісний* підхід може бути реалізований в процесі залучення учня до активної діяльності, тобто в процесі виконання ним певних дій і завдань. Виконання певних практичних дій неможливо без розуміння необхідності або потреби в зазначеній діяльності, що сприяє розвитку компетентності людини в певній сфері.

Природнича компетентність учня являє собою сполучення уявлень про природу, знань, умінь і навичок, оцінних суджень і досвіду діяльності, що дозволяють формулювати обґрунтовані й усвідомлені судження про об'єкти і явища природи й виражаються в процесі активних самостійних, практичних, дослідницьких дій школяра.

Природничу компетентність утворюють такі структурні елементи: *ціннісний, когнітивний, діяльнісний*.

Ціннісна складова природничої компетентності учнів - це система цінностей молодших школярів у сфері відносин «людина-природа». У структуру поняття «компетентність» входить сукупність ціннісних орієнтацій, оскільки однією з основних завдань шкільної природничої освіти є формування в учнів позитивного ціннісного ставлення до об'єктів живої та неживої природи. Учитель повинен постійно підтримувати атмосферу пошуку й відкриття, для того, щоб пробудити в учнів пізнавальний інтерес до вивчення

природознавства, ціннісних настанов у ставленні до природи й відчуття себе як невід'ємної частини навколишнього світу.

Когнітивну складову природничої компетентності учнів становлять предметні знання. Знання з природничих наук є міцними й функціональними, якщо вони складають відповідну систему й характеризуються цілісністю. Цілісність знань визначається як внутрішня характеристика системи, яку вона здобуває на заключному етапі свого розвитку. Формування системних знань учнів - основа формування їхньої цілісності.

Відсутність розуміння й планомірного, системного розвитку уявлень і понять у свідомості учнів, лише просте запам'ятовування, а не сформованість уявлень у початкових класах надалі гальмує засвоєння природничих наук у середній школі. Засвоєння та пропедевтика елементарних природничих понять повинно відбуватися вже в початковій школі.

Процес формування понять та уявлень здійснюється в діяльності. Діяльнісну складову предметної природничої компетентності учнів становлять уміння, навички й оволодіння різними способами діяльності.

Діяльнісна складова природничої компетентності учнів ґрунтується на пізнавальній і творчій активності учнів і включає ведення спостережень за об'єктами природи з виявленням причинно-наслідкових зв'язків між явищами природи й життєдіяльністю людини, уміння здійснювати пошуково-дослідницьку, практичну й природоохоронну діяльність, робити висновки й узагальнення, створювати проекти для стимулювання пізнавального інтересу школярів, розвитку спостережливості, мовної діяльності.

Таким чином, предметна *природнича компетентність* молодшого школяра - це особистісна якість, що характеризується сукупністю мотивів, ціннісних орієнтирів, знань, умінь, навичок з природознавства й формує здатність учня вирішувати пізнавальні й практичні завдання в сфері відносин «людина-природа».

Формування предметної природничої компетентності здійснюється на уроках, у позаурочній і позакласній діяльності з урахуванням специфіки навчального предмету й вимагає певних умов: природне розвиваюче середовище, спілкування дітей з об'єктами природи, активна діяльність дітей у природі, що повинно поєднуватись зі спостереженнями, дослідженнями, практичними роботами, природоохоронною діяльністю.

У початковій ланці освіти дітей з порушенням зору формування природничої компетентності молодших школярів жадає від учителя наочного матеріалу для забезпечення освітнього процесу, підбору методів навчання й моніторинг якості знань своїх учнів, обов'язкового обліку індивідуальних особливостей і можливостей учнів.

Спостереження відіграють важливу роль в пізнанні учнями оточуючого світу. Воно повинно широко використовуватись і в тих випадках, коли діти вивчають новий матеріал, і тоді, коли предмет учням уже знайомий, але про нього вони мають не досить повне уявлення. Спостереження посідає важливе місце з перших кроків навчання учнів з порушеним зором. Чим ширше і

послідовніше використовуються спостереження дітей на початковому етапі навчання, тим чіткішими і правильнішими будуть їхні уявлення, тим більшою мірою вони оволодівають вмінням спостерігати за предметами, явищами і процесами та робити правильні висновки зі спостережень.

В процесі сприймання того чи іншого об'єкту, явища учень поступово накопичує сенсорний досвід. При цьому необхідно, щоб властивості й назви предметів, явищ, які дитина сприймає, були поєднані словом, що допомагає закріпити у дитини уявлення про предмет чи явище, зробити їх більш чіткими.

У процесі формування природничої компетентності учнів важливо застосовувати методику реалізації нового змісту, яка повинна базуватися на сучасних методологічних принципах особистісно орієнтованого, компетентісного навчання й складатися в завданні вчителя навчити учня вчитися й оперативно застосовувати отримані знання. Необхідно відзначити, що роль учителя змінюється, він повинен здійснювати спрямовуючу функцію, а при методичній розробці уроку, крім навчальних, виховних, розвиваючих функцій навчання, особливу увагу приділяти мотиваційній й самоосвітній. Під час навчання доцільно формувати в кожного учня вміння використовувати не тільки шкільний підручник як орієнтир основних знань, а й інші джерела інформації.

Мета природничої галузі освіти в Новій українській школі полягає у формуванні в учнів за допомогою навчальних засобів системи природничих знань і здатності використовувати ці знання в практичній діяльності, створенні уявлень про природничий світ, формуванні екологічного мислення й поведінки учнів, вихованні громадянина демократичного суспільства.

Освітня галузь з природознавства в початковій школі є першим щаблем до формування природничих уявлень про світ й відіграє особливо важливу роль у становленні особистості, розвитку її пізнавального інтересу й виховання. Метою даної освітньої галузі є формування компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу й людину, основ екологічних знань, оволодіння способів учбово-пізнавальної й природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних орієнтирів у різних сферах життєдіяльності й природоохоронної практики.

Досягнення зазначеної мети конкретизується виконанням наступних завдань: розвиток розумових здібностей, пізнавальної активності й самостійності; забезпечення єдності інтелектуального й емоційного у сприйнятті природи; засвоєння народних традицій у відносинах людини з природою; оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи.

Мета освіти в галузі природничих наук досягається шляхом постановки й реалізації освітніх, розвиваючих і виховних цілей.

Освітні цілі передбачають формування системи уявлень і понять про предмети і явища природи, взаємозв'язку й залежності між ними; предметних умінь на основі засвоєних природничих знань; умінь застосовувати спеціальні методи пізнання природи (спостереження, досвід, практична робота).

Розвиваючі цілі спрямовані на розвиток розумових здібностей учнів, що відбувається через оволодіння ними вміннями розумової діяльності: сприйняття, логічне й творче мислення, уява, пам'ять, мова, а також через розвиток емоційної сфери учнів, їх пізнавальній активності й самостійності, здатності до творчості, до самовираження й спілкування в спільній діяльності.

Виховні цілі пов'язані з вихованням особистісних якостей школярів, їх екологічної культури, відповідність моральним нормам і загальнолюдським цінностям у відношенні до навколишнього світу, прагнення охороняти й примножувати природу рідного краю.

Список літературних джерел:

1. Пруцакова О.Л. Мотиви взаємодії з природою та способи їх гармонізації у школярів. Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. 2018 р. м. Івано-Франківськ. С. 295-30.

2. Пустовіт Н.А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду. Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України. 2018 р. м. Івано-Франківськ. С. 300-305.

3. Сильова Є.П. Тифлопедагогіка. Теорія виховання сліпих та слабозорих дітей. К. 2009.

Лещій Наталія Петрівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІТЕЙ ЗІ СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Однією з найвагоміших проблем сучасного суспільства України є значне погіршення здоров'я населення, розпочинаючи з дитячих років, що пов'язано з екологічним, економічним станом країни, медичним обслуговуванням тощо.

В Україні нині функціонує система спеціальних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Серед контингенту учнів цих закладів однією з найбільш складних у педагогічному плані є категорія дітей зі складними порушеннями розвитку.

На сучасному етапі розвитку спеціальної психології позначилася тенденція більш уважного і ретельного вивчення та аналізу структури складного дефекту з метою виявлення, опису та систематизації психолого-